

УДК 619:636.22/.28

DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2022.123.28>

ПРИЧИНИ ТА ФОРМИ НЕПЛІДНОСТІ КОРІВ ПРИВАТНОГО СЕКТОРА

Хомич Я.М. – аспірант факультету ветеринарної медицини,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

У статті розкрито проблему неплідності корів приватного сектора. З'ясовано, що господарства приватного сектора не мають змоги здійснювати постійні лабораторні дослідження кормів і води на якість і домішки через фінансові обмеження та відсутність знань правил відбору, пакування та відправлення матеріалу на лабораторне дослідження. Результати проведеного аналізу відображають вагому роль доцільності підготовки корів і телелей до отелення, відповідне їх утримання, годівля та догляд за їх фізіологічним станом, запобігас розвитку патологій вагітності, після родових ускладнень, пришвидшує перебіг захворювань репродуктивних органів, забезпечує високу продуктивність та вихід повноцінних, здорових телят і хорошу заплідненість корів після отелення. Розглянуто на проаналізовано значущість оптимізації організації відтворення, облік терміну сервіс-періоду, дотримання технологій та термінів осіменіння, останнє своєю чергою наголошено автором дає господарствам приватного сектора безпосередні економічні вигоди. Проаналізовано, що в умовах нестачі кормів, нераціонального їх використання і порушення технологій та гігієни відгодівлі тварин зумовлює збільшення втрат: середньодобових приростів живої маси молодяку ВРХ на відгодівлі та зниження надоїв молока в корів, виникнення хвороб незаразної етіології, а в деяких випадках навіть загибелі тварин. Зокрема, в разі порушення умов годівлі, особливо відсутності збалансованого раціону, у високопродуктивних корів проявляються симптоми і хвороби обміну речовин. У статті обґрунтовано необхідність проведення регулярного, активного моціону сільськогосподарських тварин, зокрема великої рогатої худоби, що сприяє зміцненню не тільки загального стану здоров'я, а й поліпшенню репродуктивних функцій організму, що в результаті підвищує продуктивність тварин загалом. Ознайомлення та аналіз із науковими напрацюваннями науковців-ветеринарів, з одного боку, засвідчив актуальність цієї проблеми, з іншої – продемонстрував, що поле для дослідження доволі широке, значна кількість дилем ще потребують детального аналізу.

Ключові слова: неплідність, скотарство, порушення, контроль за станом обміну речовин і здоров'ям тварин, умови утримання.

Khomych Ya. M. Causes and forms of infertility in cows of the private sector

The problem of infertility of cows in the private sector is revealed in the article. It was found out that private sector farms are not able to conduct regular laboratory tests of fodder and water for quality and impurities because of financial constraints and lack of knowledge of the rules of selection, packaging and sending material for laboratory testing. The results of the analysis show the weighty role of expediency of preparation of cows and heifers for calving, their proper maintenance, feeding and care of their physiological state, which prevents the development of pathologies of pregnancy, postpartum complications, accelerates recovery from diseases of reproductive organs, provides high productivity and yield of high-grade, healthy calves and good fertility of cows after calving. The importance of optimization of the organization of reproduction, consideration of the term of service period, observance of technologies and terms of insemination have been analyzed; all this, as the author emphasises, provides direct economic benefits for private farms. It is analyzed that under the conditions of fodder shortage, their irrational use and violation of technology and hygiene of animals fattening leads to the increase of losses: average daily gain of live weight of young cattle on fattening and decrease of milk yield of cows, occurrence of diseases of noncontagious etiology and in some cases even death of animals. In particular, when feeding conditions are disturbed, especially in the absence of a balanced diet, the highly productive cows show symptoms and metabolic diseases. The article substantiates the necessity of regular, active exercise of farm animals, cattle in particular, which helps to improve not only the general state of health but also the reproductive functions of the organism and as a result increases the productivity of animals on the whole. The analysis

of scientific works of veterinary scientists has shown the urgency of the problem on the one hand, but on the other hand it has also demonstrated that the field of research is rather wide and a great number of dilemmas still require detailed analysis.

Key words: *infertility, cattle breeding, disorder, metabolic control and animal health, keeping conditions.*

Постановка проблеми. Скотарство України є однією з найважливіших галузей тваринництва та продовольчої безпеки нашої держави, оскільки забезпечує населення незамінними продуктами харчування в обсягах, які достатні для потреб населення. Стан розвитку тваринництва України, зокрема в приватному секторі, впливає на соціальну й економічну стабільність економіки країни. Особливо в питанні самозайнятості населення та підвищення їх економічної стабільності і розвитку. Завдяки державній підтримці (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції» [10], зі змінами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 517. <https://zakon.rada.gov.ua>) [9] для громадян приватного сектора, фермерських господарств, кооперативів, які закупають, утримують велику рогату худобу і займаються її розведенням, передбачені щорічні дотації у вигляді надання коштів. На розвиток скотарства в Україні також впливає низка чинників, які потребують загальнонаціонального та економічного підходу вирішення останніх. Аналізуючи наявність поголів'я ВРХ в усіх сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності, зокрема приватного сектора в Україні за період 2020–2021 роки спостерігалось їх скорочення. Так, станом на 01.10.2021 року, в усіх категоріях господарств в Україні поголів'я великої рогатої худоби становило 3 109,6 тис. голів (це на 6,7% менше порівняно із цим періодом 2020 року). Своєю чергою на підприємствах – 1 003,5 тис. голів (менше на 1,2%), у господарствах населення – 2 106,1 тис. голів (менше на 9,1%). Поголів'я корів – 1 644,9 тис. голів (-5,9%), в т.ч. у підприємствах – 421,7 тис. голів (-0,1%), у населення – 1 223,2 тис. голів (-7,8%) [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Захворювання репродуктивних органів корів завдає великих економічних збитків господарству. Насамперед це недоодержання молока від корови, зменшення виходу телят, бо корови своєчасно не запліднюються, а частину з них дочасно вибраковують. Відповідно, вирішуючи проблему збільшення молочної продуктивності корів, лікарі ветеринарної медицини користуються ефективними заходами профілактики й лікування репродуктивних органів корів, застосовуючи гормональні ветеринарні препарати, основна мета яких – це дія їх виключно на роботу репродуктивних органів та покращення відтворювальних характеристик загалом. Ефективність проведення гормональної стимуляції статеві охоти в корів як способу боротьби з неплідністю досліджують Л.Г. Євтух, Г.П. Гришук, Ю.В. Ковальчук [4]. Автори наголошують, що пошук надійних методів діагностики лікування та акушерсько-гінекологічних хвороб нині залишається відкритим, актуалізованим особливо у високопродуктивних молочних корів [4]. У роботі використано статті, що опубліковані в журналах, а також зберігаються в репозиторіях окремих освітніх установ чи на сайтах наукових колективів, окремих дослідників [4]. У роботі використано для опису причин та форм неплідності корів приватного сектора інформацію з вільної пошукової системи Google Scholar та українських наукових журналів у базі Directory of Open Access Journals. Значущими для розкриття нашої проблеми є праці К.Є. Пелих, С.Я. Федоренко [8], А.Й. Краєвського та ін. [2], М.В. Гладій та ін. [6].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Достеменно відомо, що найбільше скорочення поголів'я ВРХ відбувається у приватних господарствах населення. Це зумовлено не лише занепадом економічної складової частини розвитку скотарства, але й відсутністю та навіть недоступністю до господарств населення, своєчасної кваліфікованої допомоги в питанні утримання, догляду та розведення тварин. Вищеписані чинники майже вирішені у великих сільськогосподарських підприємствах, які мають змогу контролювати всі пов'язані процеси з розвитком тваринництва й отриманням значної кількості і якісної продукції через впроваджені і доступні технології та наявність висококваліфікованих спеціалістів, таких як технологи, лікарі ветеринарної медицини та інші фахівці. Отже, метою цієї статті є ґрунтовний аналіз причин та опис форм неплідності корів приватного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позаяк відомим фактом є те, що через недоотримання приплоду, або ж непланове отримання його, останнє прямопропорційно негативно впливає на економічний розвиток приватного господарства. Зрозуміло, що це є збитковим для господарства та характеризується прямими збитками від недоотриманої та нереалізованої продукції. Основними факторами, що спричиняють неплідність корів у приватному секторі, є такі: порушення умов утримання, недотримання оптимальних умов мікроклімату; порушення схеми повноцінної годівлі, високої якості кормів і води; погана або взагалі відсутня організація відтворення, недоліки обліку терміну сервіс-періоду, порушення технології та термінів осіменіння; відсутність щоденного активного моціону (за винятком несприятливої погоди); відсутність контролю за станом обміну речовин і здоров'ям тварин; незадовільне вирощування молодняку ВРХ; безконтрольне застосування гормональних ветеринарних препаратів із метою поліпшення репродуктивності худоби.

Порушення умов утримання, недотримання оптимальних умов мікроклімату є однією з дилем, що сприяють розвитку неплідності корів приватного сектора. У разі невідповідності мікроклімату зоогігієнічним нормам у тваринницьких приміщеннях, від продуктивних тварин неможливо досягти найкращої продуктивності. Температура повітря найбільше впливає на здоров'я тварин і використання ними кормів, у результаті на їхню продуктивність. У багатьох тваринницьких приміщеннях приватного сектора мікроклімат не відповідає зоогігієнічним нормам, що може спричинити захворювання органів травлення, дихання, відтворення, до передчасного зниження продуктивності тварин, вибраковування і навіть загибелі, особливо молодняку. Шкідлива дія несприятливого мікроклімату (вологи, температури) в приватному секторі залишається зазвичай поза увагою і збитки від цього впливу не враховують. У разі вологості тваринницьких приміщень у 83–87% продуктивність корів на 13% вища, ніж за вологості повітря 94–97%, знижуються витрати кормових одиниць на 0,2 кг, а перетравного протеїну на 14 г, що у розрахунку на 1 кг – 4% молока.

До зростання відносної вологості в тваринницьких приміщеннях приватного сектора вкрай чутливим є молодняк сільськогосподарських тварин. Утримання тварин у неналежних, вологих та холодних приміщеннях, за температури, яка нижча за оптимальну, при високій вологості та високого, або підвищеного руху повітря, створює несприятливі умови, пов'язані з погіршенням заплідненості та відтворюваності в дорослому віці. Утримання в цих умовах маточного поголів'я сприяє захворюванням тварин на хвороби репродуктивних органів, які можуть стати причиною неплідності і навіть яловості. Оптимальну вологість (70–75%) у тваринницьких приміщеннях створюють завдяки наявній вентиляції,

усуненню підтіканих води, своєчасному видаленню гноївки з тваринницьких приміщень, ремонту стоків, підлоги. Ці заходи забезпечують рівень шкідливих газів у приміщеннях (аміаку, сірководню та вуглекислого газу) в межах зоогігієнічних норм. При оптимальній температурі у тваринницькому приміщенні підвищена швидкість руху повітря також негативно впливає на утримання худоби, на поїдання корму й середньодобові прирости в молодняка ВРХ. Також негативний вплив швидкості руху повітря впливає на виникнення та збільшення хвороб, до прикладу: мастити, бронхіти, плеврити, пневмонії та ін.

У загальній профілактиці хвороб серед сільськогосподарських тварин є доброякісні корми. Сюди входить комплекс заходів з їх заготівлі, якісного зберігання та раціонального і економного їх використання. Ці технологічні процеси і заходи проводяться згідно із санітарно-зоогігієнічними нормами та вимогами. Корми низької якості часто спричиняють захворювання сільськогосподарських тварин. Тільки за призначенням лікаря ветеринарної медицини, після ретельної лабораторної перевірки на токсичність і обсіменінність шкідливими бактеріями та патогенними грибками їх можна використовувати в господарстві.

У сільському господарстві, а особливо в приватному секторі, як правило, якість води для напування тварин ігнорується. Вода, особливо та, яка отримана з верхніх ґрунтових русел, здебільшого забруднена бактеріями. Дилеми з подачею питної води тваринам можуть спричинити зменшення надоїв та до зміни протікання фізіологічних обмінних процесів в організмі тварини. Господарства приватного сектора не мають змоги проводити постійні лабораторні дослідження кормів і води на якість і домішки через фінансові обмеження та відсутність знань правил відбору, пакування та відправлення матеріалу на лабораторне дослідження. Основне завдання приватного сектора – це збільшення виробництва продуктів тваринництва для кращого задоволення зростаючих потреб населення у продуктах харчування, сільськогосподарській сировині тощо.

Покращення племінних якостей худоби відіграє важливу роль у розвитку тваринництва. Найефективніший масовий засіб поліпшення генетики худоби – штучне осіменіння маточного поголів'я спермою кращих племінних плідників. Витрати для проведення заходів із штучного осіменіння самок значно нижчі, ніж на природне парування їх. У господарствах України економія коштів щороку від проведення штучного осіменіння становить кілька сотень мільйонів гривень. Скорочення кількості бугаїв-плідників у десять разів дає змогу додатково утримувати в господарствах населення України до 270 тис. корів із валовим надоем за рік 600 тис. тонн молока і 240 тис. телят і більше. Штучне осіменіння є одним із дієвих заходів боротьби з інфекційними захворюваннями, що передаються при безпосередньому контакті між тваринами, особливо з такими захворюваннями, як трихомоноз, бруцельоз, вібріоз, інфекційний вестибуло-вагініт, трихомоноз [5]. Варто наголосити на особливій ролі постійного зооветеринарного контролю за якістю сперми плідників, за станом статевих органів і здоров'я організму самок загалом, завдяки цим заходам швидко виявляють і лікують хворих тварин. Слід пам'ятати, що порушення правил осіменіння (неправильного утримання, зберігання і транспортування сперми, навмисному пропуску статевих циклів без осіменіння, не своєчасний запуск тільних корів, нетелів у сухостійливий період) знижує економічний ефект утримання великої рогатої худоби й отримання максимальної та якісної продукції тваринного походження. На превеликий жаль, майже всі господарства приватного сектора нехтують цими порушеннями і в результаті отримують низьку собівартість продукції і знаходяться на межі збитку.

Отже, правильна організація відтворення, облік терміну сервіс-періоду, дотримання технологій та термінів осіменіння дає господарствам приватного сектора безпосередні економічні вигоди: відсутня потреба у дорогих кормах і додаткових витратах коштів на утримання великої кількості низькоякісних плідників; це сприяє лікуванню травмованих і хворих тварин, контролю за вагітністю корів та нетелів, отриманню від них здорового молодняка, який буде більш продуктивним та здоровим [2].

Суттєву роль у профілактиці захворювань системи органів репродукції тварин має активний моціон незалежно від пори року. Моціон худоби на свіжому повітрі, залежно від її періоду, становить від 3–4 год на день і проводять в один-два рази. Проведення регулярного, активного моціону великої рогатої худоби сприяє не тільки зміцненню загального стану здоров'я, а й поліпшенню репродуктивних функцій організму, що підвищує продуктивність тварин загалом. Отже, в приватному секторі моціон для худоби необхідно проводити щоденно, але таким чином, щоб знизити витрати праці господарів. Ця вимога вдало забезпечується літнім випасом.

У разі порушення умов годівлі, особливо за відсутності збалансованого раціону, у високопродуктивних корів проявляються симптоми і хвороби обміну речовин. Основними доступними ознаками, особливо в господарствах приватного сектора, за якими можна оцінювати загальний стан здоров'я тварин, їх травлення, обміну речовин, слід вважати апетит, рівень споживання сухої речовини кормів на 100 кг маси тіла худоби, структуру калових мас, тривалість і наявність жуйки (ремигання), стан волосяного покриву і шкіри, молочну продуктивність. У сільськогосподарських підприємствах за загальним здоров'ям і обміном речовин ВРХ проводиться постійний моніторинг із боку ветеринарної медицини, постійно і періодично здійснюється відбір крові на лабораторне дослідження крові на біохімічні показники, склад макро-/мікроелементів. Відповідно, постійні лабораторні дослідження, а також зміна поживності раціону в господарствах приватного сектора неможливі, одна із причин – це фінансова скрута [1].

Поповнення стада високопродуктивними тваринами – це основна мета вирощування молодняка в приватному секторі. Для вирощування телят із народження необхідно створити оптимальні умови їх утримання та годівлі, такі заходи надалі забезпечать нормальний ріст та розвиток тварин. Напрочуд часто такі параметри вирощування молодняка ВРХ не дотримуються господарями приватного сектора не через брак часу чи відсутність коштів, а через елементарне їх незнання. У результаті господарі отримують хворих, слабких і перехворілих тварин, які відстають у рості, масі, а також у фізіологічному розвитку [8].

Розвиток тваринництва й зростання його продуктивності значною мірою стримується поширенням різних захворювань сільськогосподарських тварин, передусім захворювань репродуктивних органів. Варто наголосити, що збільшення випадків захворювання репродуктивних органів у корів припадає на період масових отелень у зимово-весняний період, тобто залежить від пори року, умов годівлі, догляду й утримання тварин. Вплив сезону на інтенсивність протікання захворювань репродуктивних органів у корів зумовлюється, скоріше, не температурним чинником, а змінами умов годівлі, якості кормів, догляду, утримання й експлуатації тварин [6; 7]. Важливе значення мають також фактори, які спричинюють ендометрити, зокрема низький рівень імунного захисту тварин на фоні субклінічного кетозу в умовах, коли немає ізоляторів для хворих тварин, пасовищ і активного моціону [11]. Згадані чинники сприяють поширенню в навколишньому середовищі умовно-патогенної мікрофлори, яка негативно впливає на здоров'я тварин.

Лікарі ветеринарної медицини розробляють і застосовують у своїй практиці відповідні схеми і програм гормональної стимуляції та синхронізації ВРХ. Проблема полягає в тому, що лікування хворих тварин, лікарі ветеринарної медицини проводять комплексно, з урахуванням раціону тварини, її фізіологічного стану, виявлених патологій репродуктивних органів. Через безперешкодний доступ до цих ліків власники тварин приватного сектора в цілях економії коштів на ветеринарне обслуговування застосовують гормональні препарати без схем і програм застосування гормональних препаратів, іноді нехтуючи їх дозуванням і кратністю введення, здебільшого не знаючи фізіологічних змін організму тварини та патології репродуктивних органів [11]. Внаслідок такого лікування здебільшого робота репродуктивних органів пригнічується і тварина в майбутньому не може завагітніти і стає яловою. Таку тварину власники після такого лікування вимушені здавати на забій.

Слід зазначити, що пригнічують роботу репродуктивних органів корів/телиць значна кількість інших лікарських ветеринарних препаратів, особливо коли не діагностовано патологію [5], детально не досліджено фізіологічний стан тварини, застосовують їх за не призначенням або з передозуванням, порушуючи терміни і кратність введення, без відповідної розробленої схеми.

Висновки з дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. Отже, правильна підготовка корів і нетелей до отелення, відповідне їх утримання, годівля та догляд за їх фізіологічним станом запобігають розвитку патологій вагітності, післяпологових ускладнень, пришвидшує перебіг захворювань репродуктивних органів, забезпечує високу продуктивність та вихід повноцінних, здорових телят і хорошу заплідненість корів після отелення. Доступність нових технологій та їх своєчасного забезпечення кваліфікованою допомогою відповідними спеціалістами в області тваринництва дасть змогу для розвитку тваринництва в приватному секторі та збільшення обсягу отриманої продукції і її високої якості, що є передумовою для підвищення економічної ефективності у виробництві молока, м'яса в приватному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ветеринарне акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології : підручник. / за ред. В.А. Яблонського та С.П. Хомина. Вінниця : Нова Книга, 2006. 592 с.
2. Вікова структура запліднення телиць та її вплив на частоту ускладненого перебігу отелення у корів-первісток і їх вибраковування з маточного стада / А.Й. Краєвський, В.О. Допа, О.М. Чекан, Ю.В. Мусієнко. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. «Ветеринарна медицина»*. 2020. Вип. 1 (48). С. 23–31.
3. Головне управління Держпродспоживслужби в Полтавській області. URL: <http://polvet.gov.ua/uk/home/> (дата звернення: 17.06.2021)
4. Євтух Л.Г., Гришук Г.П., Ковальчук Ю.В. Застосування стимуляції і синхронізації охоти у боротьбі з неплідністю корів. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2021. № 7. С. 35–39. <https://doi.org/10.31890/vtpp.2021.07.05>
5. Мазуркевич А.Й. Патофізіологія тварин. Київ : Вища школа, 2000. 352 с.
6. Гладій М.В. та ін. Науково-практичні аспекти селекції і збереження генфонду молочної худоби. *Вісник аграрної науки*. 2018. Вип. 11. С. 71–79. <https://doi.org/10.31073/agrovissnyk201811-10>.
7. Неплідність корів. *Головне управління Держпродспоживслужби в Херсонській області*. 2020. URL: <https://dpss-ks.gov.ua/novini/neplidnist-koriv> (дата звернення: 17.06.2021)

8. Пелих К.Є., Федоренко С.Я. Поширеність кіст яєчників у корів за їх неплідності. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2019. № 3. С. 225–229.

9. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 517 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-poryadku-vikoristannya-koshtiv-peredbachenih-u-derzhavnomu-byudzheti-dlya-derzhavnoyi-pidtrimki-rozvitku-tvarinnictva-i120521-517> (дата звернення: 17.06.2021)

10. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.06.2021)

11. Профілактика незаразних хвороб у тваринництві. *Пропозиція. Головний журнал з питань агробізнесу*. 2008. URL: <https://propozitsiya.com/ua/profilaktika-nezaraznih-hvorob-u-tvarinnictvi> (дата звернення: 17.06.2021).
